

Mossen van de Vaarttaluds en het Ortveybos te Moen

Wouter Van Landuyt¹ en Dirk De Beer²

Inleiding

Tijdens de excursie van de VWBL op 25 maart 2017 werden twee gebieden in de gemeente Moen (provincie West-Vlaanderen) bezocht, in de voormiddag de oostelijke talud van de Vaarttaluds langs de kant van de Keiberg en in de namiddag het Ortveybos.

Excursiegebied

De Vaarttaluds is een natuurreservaat in beheer van het Agentschap Natuur en Bos. Het is gelegen langs het kanaal Bossuit - Kortrijk dat een verbindingskanaal is tussen de Schelde te Bossuit en de Leie te Kortrijk. Ter hoogte van de gemeente Moen snijdt het kanaal door een heuvelrug van 75 meter hoog (de Keiberg) en vormt het kanaal een diepe insnijding in het landschap. De taluds van deze insnijding vormen het natuurreservaat De Vaarttaluds. Voorheen ging het kanaal door een tunnel onder de heuvelrug van de Keiberg. In 1974 werd het zogenaamde 'Souterrain' afgebroken en het kanaal werd verbreed. De taluds bestaan uit klei waar lokaal kalkrijke kwel aan de oppervlakte komt en na verloop van tijd is er een soortenrijk schraal grasland ontstaan met o.a. veel *margrietten*, *bosorchis* en *rietorchis*. Een aantal geïntroduceerde soorten vaatplanten zoals *parnassia* houden er goed stand.

Het Ortveybos is een bos- en natuurgebied van 30 ha in beheer van het Agentschap Natuur en Bos en dat rond 1980 werd aangelegd op het kleistort van materiaal van de afgraving van het Souterrain (https://www.natuurenbos.be/sites/default/files/folder_orveyt_en_mortagne.pdf). De vegetatie bestaat er uit een mengeling van aangeplante inheemse bomen en struiken en hier en daar ook wat spontaan wilgenstruweel, natte ruigten maar ook begraasde graslanden met enkele poelen.

Vaarttaluds

In de voormiddag werd de oostelijke wand van de Vaarttaluds onder de loupe genomen vanaf het pad dat vertrekt vanaf de weg 'De Souterrain' genaamd naar de voormalige kanaaltunnel. Hier vonden we al *Aloina aloides*. Al snel werd afgedaald naar de grazige taluds die in dit seizoen veel open plekken tussen de vegetatie bevatten en waar talrijke kleine acrocarpe mosjes een belangrijk deel van de vegetatie uitmaken. Deze habitat was het belangrijkste deel van de taluds waar we ook het grootste deel van de tijd in de voormiddag doorbrachten. *Fissidens taxifolius* was er op grote delen de dominante soort,

¹ Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Kliniekstraat 25, B-1070 Brussel (wouter.vanlanduyt@inbo.be)

² Amerikalei 214, B-2000 Antwerpen (dirk.debeer@telenet.be)

maar ook *Fissidens adianthoides* was er talrijk samen met een *Tortella* soort en ook nog vele kleine acrocarpe mosjes waar ook Dirk De Beer niet direct een naam kon op plakken. De *Tortella* werd na determinatie thuis door Dirk eerst als *Tortella bambergeri* op naam gebracht, een nieuwe soort voor Vlaanderen maar maar deze soort blijkt op basis van een recente publicatie van Köckinger & Hedenäs (2017) uiteindelijk *Tortella fasciculata* te moeten noemen (zie paragraaf over *Tortella bambergeri* verderop voor meer details).

Ook *Aneura pinguis* was talrijk aanwezig. Andere soorten kleine acrocarpe soorten die op het taluds te vinden waren zijn *Dicranella varia*, *Didymodon fallax*, *Didymodon insulanus*, *Didymodon luridus*, *Didymodon tophaceus* en *Trichostomum crispulum*, allemaal vrij zeldzame tot zeer zeldzame soorten voor Vlaanderen.

Naast de open grazige vegetatie op de taluds werden ook enkele bomen op de bovenkant van het taluds beken wat onder meer *Orthotrichum speciosum* opleverde. Ook de betonnen boorden van het kanaal leverden nog wat extra soorten op.

Ortveybos

In de namiddag werd het Ortveybos onder de loupe genomen. Hier lag de nadruk veel meer op de epifytische vegetatie. Alhoewel er geen echte uitschieters gevonden werden gaf de excursie toch een behoorlijk lijstje epifyten, en dat in een regio waar nauwelijks recente gegevens voorhanden waren. Doordat het terrein met klei was opgevoerd zijn bovenaan in het Ortveybos natte delen ontstaan met rijke epifytenvegetaties op de wilgenstruwelen en ook op essenaanplanten. Vooral *Cryphaea heteromalla* was plaatselijk zeer talrijk aanwezig maar er werden ook zes soorten epifytische *Orthotrichum*-soorten en *Zygodon conoideus* gevonden.

Over “*Tortella bambergeri*”

Tot voor kort leverde het determineren van *Tortella* vaak problemen op, niet zelden stootte men op specimens die sterk leken op *Tortella tortuosa*, maar hiervan afweken omwille van het vlakke blad (gegolfd bij *T. tortuosa*) en omwille van de min of meer vierkante cellen op de bovenzijde van de nerf (langwerpig bij *T. tortuosa*). Wellicht werden ze meestal aanzien als minder goed ontwikkelde vormen van *T. tortuosa*.

Het was vooral dankzij de publicatie van de mosflora van Baden-Württemberg (Nebel & Philippi 2000) dat een lang vergeten soort terug onder de aandacht werd gebracht, nl. *Tortella bambergeri*, waarvan de beschrijving helemaal overeenkomt met deze afwijkende planten. Ze verschillen bovendien nog van *T. tortuosa* doordat de stengel een centrale streng bezit, welke bij *T. tortuosa* ontbreekt.

Helaas lijkt de naam *Tortella bambergeri* een zeer kort leven beschoren. In een recent artikel (Köckinger & Hedenäs 2017) wordt deze naam opnieuw onder de mat geveegd, omdat uit moleculair onderzoek gebleken is dat onder deze naam twee soorten schuil gaan, waarvoor telkens een oudere naam ter beschikking is, *Tortella fasciculata* (Culm.) Culm. en *T. pseudofragilis* (Thér.) Köckinger & Hedenäs. Microscopisch verschillen beide soorten in de vorm van de bladrandcellen in de bovenste helft van het blad: bij *T. fasciculata* zijn deze breder dan lang tot vierkant, bij *T. pseudofragilis* langer dan breed tot vierkant. Maar vooral het verschil in habitus van droge planten is opvallend: *T. fasciculata* krult dan volledig terwijl bij *T. pseudofragilis* het blad veel minder krult, zodat het bovendeel van het blad als het ware uitgestrekt bovenop de planten ligt.

Na toetsing aan deze kenmerken moeten de planten van Moen ondergebracht worden onder *Tortella fasciculata*: de habitus is onmiskenbaar, de vorm van de bladrandcellen is dat veel minder en onderhevig aan interpretatie.

Besluit

Alhoewel grote delen van West-Vlaanderen door bryologen (al dan niet terecht) als een weinig interessante regio beschouwd wordt blijken er toch nog boeiende en zeker onderbemonsterde plekken te vinden zijn. Met 67 soorten waarvan 14 vrij zeldzame tot zeer zeldzame soorten mag dit zeker als een geslaagde excursie beschouwd worden.

Deelnemers

Voormiddag: Frank Coudron, Joseph Iserbyt, Silvano Vanoverberghe, Dirk De Beer, Geert Raeymaekers, Wouter Van Landuyt, Leo Van Herbruggen.

Namiddag: Dirk De Beer, Geert Raeymaekers, Leo Van Herbruggen, Wouter Van Landuyt.

Referenties

Köckinger H. & Hedenäs L. (2017). A farewell to *Tortella bambergeri* (*Pottiaceae*) as understood over the last decades. *Journal of Bryology* 39 (3): 213-225

Nebel M. & Philippi G. (2000). Die Moose Baden-Württembergs. Band I. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.

Locaties

1=Vaarttaluds, oostelijke taluds en oever kanaal; IFBL: E2.44.14 (voormiddag)

2=Orveytbos, laanbomen langs kanaal, bosaanplanten aan ingang van Orveytbos; IFBL: E2.44.41 (namiddag)

3=Orveytbos, bosaanplanten, spontaan wilgenbos, ruigten, begraasde delen en poelen; IFBL: E2.44.32 (namiddag)

Soortenlijst

Levermossen (6 soorten)

<i>Aneura pinguis</i> (L.) Dumort.	1 (ddb)		3	vz
<i>Frullania dilatata</i> (L.) Dumort.	1	2	3	a
<i>Lophocolea bidentata</i> (L.) Dumort.			3	a
<i>Lophocolea heterophylla</i> (Schrad.) Dumort.	1 (ddb)			aaa
<i>Metzgeria furcata</i> (L.) Dumort.	1	2	3	a
<i>Radula complanata</i> (L.) Dumort.		2	3	a

Bladmossen (61 soorten)

<i>Aloina aloides</i> (Koch ex Schultz) Kindb.	1 (DDB)			zz
<i>Amblystegium serpens</i> (Hedw.) Schimp.	1	2		aaa
<i>Barbula convoluta</i> Hedw.	1	2	3	a
<i>Barbula unguiculata</i> Hedw.	1	2	3	a
<i>Brachythecium albicans</i> (Hedw.) Schimp.	1			a
<i>Brachythecium rutabulum</i> (Hedw.) Schimp.	1	2	3	aaa
<i>Brachythecium salebrosum</i> (Hoffm. ex F.Weber & D.Mohr) Schimp.	1 (ddb)		3	va
<i>Bryum argenteum</i> Hedw.	1	2		aa
<i>Bryum barnesii</i> Wood ex Schimp.	1	2	3	?
<i>Bryum capillare</i> Hedw.	1		3	aaa
<i>Calliergonella cuspidata</i> (Hedw.) Loeske	1	2	3	aa
<i>Ceratodon purpureus</i> (Hedw.) Brid.	1		3	aaa
<i>Cratoneuron filicinum</i> (Hedw.) Spruce		2	3	va
<i>Cryphaea heteromalla</i> (Hedw.) D.Mohr		2	3	a
<i>Dicranella staphylina</i> H.Whitehouse		2	3	a
<i>Dicranella varia</i> (Hedw.) Schimp.	1 (DDB)			vz
<i>Dicranum scoparium</i> Hedw.	1			aa
<i>Didymodon fallax</i> (Hedw.) R.H.Zander	1 (ddb, WVL)		3	vz
<i>Didymodon insulanus</i> (De Not.) M.O.Hill	1			vz
<i>Didymodon luridus</i> Hornsch.	1			vz
<i>Didymodon tophaceus</i> (Brid.) Lisa	1 (DDB)			vz
<i>Drepanocladus aduncus</i> (Hedw.) Warnst.		2	3 (ddb)	va
<i>Eurhynchium striatum</i> (Hedw.) Schimp.	1			a
<i>Fissidens adianthoides</i> Hedw.	1 (DDB)			zz
<i>Fissidens taxifolius</i> Hedw.	1(ddb, WVL)	2		va
<i>Funaria hygrometrica</i> Hedw.		2		aa
<i>Grimmia pulvinata</i> (Hedw.) Sm.	1	2	3	aa
<i>Homalothecium lutescens</i> (Hedw.) H.Rob.	1 (DDB)			zz
<i>Hypnum cupressiforme</i> Hedw.	1	2	3	aaa
<i>Kindbergia praelonga</i> (Hedw.) Ochyra			3	aaa
<i>Leptodictyum riparium</i> (Hedw.) Warnst.	1		3	a
<i>Leskea polycarpa</i> Hedw.		2		va

<i>Mnium hornum</i> Hedw.			3	aa
<i>Orthotrichum affine</i> Schrad. ex Brid.	1	2	3	aaa
<i>Orthotrichum anomalum</i> Hedw.	1			a
<i>Orthotrichum diaphanum</i> Schrad. ex Brid.	1	2	3	aaa
<i>Orthotrichum lyellii</i> Hook. & Taylor	1	2	3	a
<i>Orthotrichum pulchellum</i> Brunt.		2	3	va
<i>Orthotrichum speciosum</i> Nees	1			vz
<i>Orthotrichum striatum</i> Hedw.		2	3	a
<i>Orthotrichum tenellum</i> Bruch ex Brid.	2 (ddb)		3	va
<i>Oxyrrhynchium hians</i> (Hedw.) Loeske	1	2		a
<i>Pseudocrossidium hornschuchianum</i> (Schultz) R.H.Zander	1		3	va
<i>Pseudoscleropodium purum</i> (Hedw.) M. Fleisch.	1			a
<i>Pylaisia polyantha</i> (Hedw.) Schimp.		2	3	va
<i>Rhynchostegium confertum</i> (Dicks.) Schimp.	1	2	3	aa
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> (Hedw.) Warnst.		2		aa
<i>Schistidium crassipilum</i> H.H.Blom	1	2		va
<i>Syntrichia calcicola</i> J.J.Amann	1			va
<i>Syntrichia laevipila</i> Brid.		2		vz
<i>Syntrichia papillosa</i> (Wilson) Jur.			3	va
<i>Syntrichia virescens</i> (De Not.) Ochyra	1 (WVL)			va
<i>Thuidium tamariscinum</i> (Hedw.) Schimp.	1 (ddb)			va
<i>Tortella fasciculata</i> (Culm.) Culm.	1 (DDB, wvl)			nieuw voor Vlaanderen
<i>Tortula muralis</i> Hedw.	1 (ddb)		3	aa
<i>Trichodon cylindricus</i> (Hedw.) Schimp.	1			va
<i>Trichostomum crispulum</i> Bruch	1 (DDB)			zzz
<i>Ulota bruchii</i> Hornsch. ex Brid.			3	aa
<i>Ulota crispula</i> Bruch.		2		a
<i>Weissia controversa</i> Hedw. s.s.	1 (DDB)			z
<i>Zygodon conoideus</i> (Dicks.) Hook. & Taylor			3 (ddb)	z